

סידור חופה וקידושין לחרשים - אילנוים

מאת הרב שמעון ברוך אוהיון

פאר הדור לרבנו ופסקה מר"ן באה"ע סי' ל"ד ס"א.
ומה שנהגו כל ישראל שהרב המסדר חו"ק מברך
אותה ה"ט כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע.
כמ"ש הפרישה והב"ש שם.

(זולתי הק"ק התימנים שנהגין כהרמב"ם ש'
דוקא החתן מברך אותה) (כך שמעתי). ועיין
בגליון שבילין לג—כד מ"ש בעוניי על הנושא
(הזה).

ומכאן היה נ"ל שאין כאן מקום לברכת אירוי
סין, כי מאחר שאינו שומע כלל, איך אחר מוציא
לו חובה, ועוד הרי חרש זה אינו חייב בברכה
זו כלל, ולמודעי אני צריך, כי הספק לא חל רק
על ברכת אירוסין, אבל במה שנוגע לברכת נישואין
מפשט פשיטא לי שכן מברכין, ושאיני ברכת
חתנים מברכת אירוסין, כי דוקא ברכת אירוסין
שעיקרה באה בשביל ז'חתן והרי חתן זה לאו בר
הכי הוא כמו שבארנו, לכן ודאי הוא שאין מברכין,
מה שאין כן בברכת חתנים שהיא נתקנה משום
שבח ותהלה לבורא יתברך שמו. נראה פשוט שיש
לברך גם בחופת חרש שאינו שומע ואינו מדבר,
שהרי לא בשבילם נתקנה ברכה זו, ואדרבה מצינו
בתנן דעלמא המברך ברכת חתנים הרי זה מגונה
ורבנו הרמב"ם ז"ל נעס על חתן שברך ברכת
חתנים כמ"ש הגזחיד"א ז"ל בשו"ת חיים שאל
ח"ב (סי' ל"ח אות נ"ו והבי"ד הבית עובר אות
י"ב).

ראיה לדברינו אלה שיש הבדל בין ברכת אירוסין
לברכת חתנים בזה. היינו ממה שכתב הפרישה
באה"ע סי' ס"ב שיצא לחלק בין ברכת אירוסין

א.

הזדמן לי לאחרונה לערוך חופה וקידושין לזוג
חרשים-אלמים שאינם שומעים ואינם מדברים ונס-
תפקתי כמה ספיקות כדלקמן:

א. שמא הם שומעים כשצועקים לפניהם בקול
גדול ובזה הרי יש מגדולי הפוסקים שסוברים
שאם הם שומעים בצורה כזו יצאו מהגדרת חרש
שדברו בו חז"ל ודינו כדין שומע ואינו מדבר
שהוא כפקח גמור. וזו סברת הרא"ש ז"ל בתשו'
כלל פ"ה סי' י"ג וכך היא מסקנת השבו"י ח"ב
סי' ל"ג, וכ"כ הריב"ה בחו"מ סי' רל"ז בשם
אביו הרא"ש ז"ל. אלא שהג' צמה צדק זצ"ל הוב"ד
בשד"ח חלק שמיני ערך חליצה סי' א' אות ב'
חולק ע"ז וסובר דלא מהני אפילו כשומע כשצור
עקין לפניו בקול גדול. עיי"ש ולכן כדי לצאת
ידי כל הדעות נסינו לצעוק בקול גדול מלפניהם
ומלאחריהם ואין קול, ואין עונה, ואין קשב, וככה
קבענו שזה הוא חרש שדברו בו חז"ל, שאינו
שומע ואינו מדבר.

ב. גם נכנסתי לבית הספק היות ובזמנינו זה
ישנם בתי ספר כאלה, שבהם מלמדים לחרשים מלאכת
תפירה וכתובה וכדו', וגם מבינים בטיב משא ומתן
ולפ"י יש להסתפק בהם, כי שמא חרש כזה, יצא
מכלל חרש שדברו בו חז"ל, והזור דינו כדין חרש
השומע ואינו מדבר שהוא כפקח.

ג. עוד יש להסתפק אם יש מקום לברך ברכת
אירוסין במקרה זה בכלל, מכיון, שהחרש הזה הוא
פסור מהמצות, ומאחר שעיקר ברכת אירוסין היא
בעצם שייכת לחתן והוא שצריך לברך אותה,
כמבואר ברמב"ם ז"ל בפ"ג מה"א, וכ"כ בתשו'

מדבר ורק על ידי מכשיר הוא שומע. אם דנין בו ג"כ כדין חרש השומע ואינו מדבר, או אין לחלק, ופשיט לה מר' שאין לחלק בהרשים. שאם נסמוך על זה שהוא שומע ע"י מכשיר, ולא נצרך ביה, או יאמר שקדושי חרש קדושין הם אף כשאינו שומע ע"י מכשיר ורק ע"י רמזים, וכמ"ש הג' צמת צדק זצ"ל בנדונו עכתוד"ק עיי"ע.

זכינו בדין ששאלתנו זו הועלתה כבר על שולחן מלכים ורנו בה לפי רוח קודשם שאין לחלק בין החרשין דלא פלוג רבנן בתקנתם כמו שמצינו בהרבה מקומות משום חשש אי הבנה בענינים ובנדונים.

באשר לשאלת ברכת אירוסין אם יש מקום לברך אותה בנשואי חרש, מכיוון שהוא פטור מהמצות, גם בזה שראיתי להג' ישכ"ע הנ"ל בנדונו שם שכתב בפשיטות, שאין לברך ברכת אירוסין בנשואי חרש, ראית לזה הביא ממ"ש הג' גודע ביהודה תנינא אה"ע סי' א' והבי"ד הפת"ש סי' ל"ד שכתב כן בפירוש עיי"ש בד"ק.

וכשאני לעצמי עיינתי בפנים בדברי הג' נו"ב, שעיקר השאלה היתה באנדרוגינוס, אם מותר לישא או לא; ואחר שלמסקנא דמלתא העלה שכן מותר לישא אשה. כ' זו"ל, אמנם הברכות לא יברכו, כי אנו מצווה לישא רק מותר לישא ואמרינן ביה ספק ברכות להקל, ואגב אורחיה כתב וז"ל: ליהוי ידוע שגם בנשואי חרש אני מסופק בברכות, כי ברכת אירוסין על החתן לברך, והג' זו"ל הביא מהא דהרמב"ם בתשובה שעיקר הברכה היא שייכת להתן אחר המברך הוי ברכה לבטלה, וה"ט שנהגו שאחר מברך, היינו כדי שלא לבייש את מי שאינו ידוע וכמ"ש לעיל ועיי' בית עובד או"ט שכ"כ בשם הגו"ב כנ"ל.

והנה מ"ש הג' נו"ב, שגם בנשואי חרש אני מסופק בברכות, אין לומר שכוונתו לכלול בזה גם ברכת חתנים, שעליהם חל גם כן הספק, ושכן משמעות הלשון שכתב, "גם בנשואי חרש מסופק בברכות"; זה אינו, כי לדעתי זמעט, לא נתכוון רק לברכת אירוסין ומ"ש מסופקי בברכות; היינו על שתי הברכות שאומרים בברכת אירוסין.

לברכת חתנים, במה שהוקשה לו על דברי מר"ן המחבר ז"ל, שבסי' נ"ה ס"ג פסק במי שכנס ולא ברך ברכת חתנים שיכול לברך אפילו אחר כמה ימים, והיא נשואה גמורה, וזו דעת הרמב"ם בפין"ד מה"א הל"ו, והקשה דמאי שנא מברכת אירוסין שפסק בסי' ל"ז ס"ג שאם קדש ולא ברך ברכת אירוסין לא יברך אחר קידושין דהוי ברכה לבטלה, משום שכבר הרבר נעשה, וזו ג"כ שטת הרמב"ם והרא"ש ז"ל כמ"ש הבאה"ג שם, וא"כ קשה מאי שנא אלא, שיש לחלק בין ברכ"א לברכ"ה. דר ברכ"ה, שיש בה משום שבח והודיה לשית"ש יכולים לברך אח"כ, משא"כ בברכת אירוסין, שנוסח הברכה על המאורע וכבר הדבר נעשה, לכן אין לברך אח"כ, עכתוד"ק עיי"ע. ומכאן יש להוכיח לנד"ד בדין חרש אלם, אפילו נגיח שברכת אירוסין אין מברכין מהטעם האמור מכל מקום ברכת חתנים יש לברך אותה.

אמנם השאלה היא על ברכת אירוסין שהיא שייכת לחתן, והתן דנא לאו בר הכי הוא, ולאו בעל דברים דיריהו. איך מוציאין לו חובה?

אלה הם הספקות שנסתפקתי בהם והנני מנסה לפתור אותם בעזרת השם, אחת אחת. והנה בנוגע לשאלת ידיעתם במלאכה בכתובה ובתפירה וכדו' שהם בקיאים בטיב משא ומתן; אם הם בגדר שומע ואינו מדבר, או שאין לחלק בהם, שאלה זו עלתה על שולחן מלכים ה"ה הג' צמח צדק זצ"ל (סי' ע"ז) הבי"ד הגר"ע הדאיה זצ"ל בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז סי' י"ז) באלם אחד שידוע מלאכת החייטים והוא פקח גדול ומבין בטיב משא ומתן והרב השואל חשב לכתוב לו על הנייר הרי את מקודשת לי וכו', והרב יראה לו הכתב והאלם ירכין בראשו לסימן, הן" ונעה לו הג' צ"צ זצ"ל וז"ל: נראה דלאו שפיר דמי למעבד הכי, כדי שלא לחלק בין הזרעים ואיכא למהוש לתקלה שה' רואים יסבירו דקדושיו קדושין גמורים מהתורה, ואם יקדשנה אחר שהוא פקח לא יצטרכו גט משני. שיאמרו אין קדושין תופסין ככל שאר אשת איש וכו' עכתוד"ק, ומכאן, יצא הרב המחבר הנ"ל זצ"ל ללמוד לשאלתו בחרש שאינו שומע ואינו

א. ברכת היין;

ב. ברכת אשר קדשנו וצונו על העריות וכו'. אבל בברכת חתנים, מלתא דפשיטא היא לברך וכמו שבארנו.

והנה בענין אנדרוגינוס שהזכיר ג' בשאלתו; הייתי אומר שדעת הג' ז"ל, שאין מברכים לא ברכת אירוסין ולא ברכת חתנים, שכן משמע דב"ק שכ' ז"ל, "אמנם הברכות לא יברכו" כי זה באמת ספק הוא גמור במינו, ושמא אשה הוא ואינו מצווה לישא אשה, ושפיר אמרינן כאן ספק ברכות להקל, ואף בברכת נשואין, משא"כ בחרש הטעם הוא, כיון שאינו שומע איך יוציא לו אחר בברכה, שגם הוא אינו חייב בה וזהו בברכ"א, אבל בברכת נשואין הרי לא נתקנו רק משום שבח והודיה לשם ואדרבה אחר המברך ברכת חתנים אין רוח הכמיב גוח"ה כמ"ש לעיל בשם רבנו הרמב"ם ז"ל, וכן ראיתי אח"כ להבית עובר, שכתב בפירוש כן, בשם הנו"ב הנ"ל, שבנשואי אנדרוגינוס לא מברכין לא ברכת אירוסין ולא ברכת חתנים, משום ספק עיי"ש.

אלא שעיינותי בפנים בדברי הג' וראיתי שאין כן דעת הג' כפי שכתב הבי"ע הנ"ל והילך לשון הג' במלואם שכ' בסוף התשובה, ולכן אנדרוגינוס הזה יכול לישא אשה ויקדש אותה בזופה וקדושין אבל בלי ברכת אירוסין, עכ"ל.

והנה דברי הג' ברור מללו כי דוקא ברכת אירוסין אין מברכין, אבל ברכת נשואין כן מברכין, וא"כ קשה מנין לו להבית עובר הנ"ל לומר בשמו של הג' שגם ברכת נשואין אין מברכין בנשואי אנדרוגינוס וכעת צריך לי עיון.

העיקר במה שאנו דנין שבנשואי חרש שאינו שומע ואינו מדבר דעת הג' הנו"ב ז"ל שברכת אירוסין אין מברכין, אבל ברכת נשואין כן מברכין, וכ"מ לעיל אני הדל באלפ"י. וששתי כעל כל הון שנחלונתי לאמת, ולדעת מי שגדול, הי"ת יזכנו תמיד לכווין לדבר אמת, וינחנו במעגלי צדק.

ומענין לענין באותו ענין, בהיותי בזה ראיתי שכענין ספק זה עלה ונסתפק הנהנה"ג בהגה"ס (סי' ל"ד אות ו') והוב"ד בבאה"ט שם (סק"ט)

בקטן פחות מ"ג שקדש או נשא אשה אם מברכין ברכת אירוסין ונשואין; וכ' שזה תלוי במחלוקת גדולי הפוסקים. כי לדעת הרמב"ם (בסו"פ כ"א מהל' א"ב) והרשב"א ז"ל בתשו' סי' תת"ץ אסור להשיא אשה לקטן, משום זנות. וה"ה, שאין לברך ברכת אירוסין ונשואין וכו', ולדעת רש"י והרא"ש והתוס' אדרבה מצוה איכא, ויכול לברך על קידושי קטן וכו', ובשם מהר"ם מטרנ"י ז"ל כ' ז"ל אמנם לבי מגמגם אפילו לדעת רש"י הרא"ש והתוס' מכיון דאותה שעה פטור מזה מצות, ועדיין לא בא לידי חיוב מצוה, שמא אין לברך עכד"ק, עיי"ש. ומכאן היה נלענ"ד להביא ראיה לדברינו בנשואי חרש כי מאחר שדין חרש שוטה וקטן דינם שוה בכ"מ, ובחדא מחתא אחתינהו, אם כן נלמד מדין קטן זה להתנא דגן שהוא חרש והגם שבחרש יש בו משום מצוה דרבנן בנשואין; מ"מ בשעה זו בענין הברכה אינו חייב בה כיון שאינו שומע והדברים קו"ח שהרי קטן זה סו"ט בא לידי חיוב לכשיגדיל והראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, ואפי"ה אין דגן בו בענין הברכות אלא במצב הנמצא בו כעת, והרי כעת אינו חייב, וא"כ כ"ש הוא בחרש שאינו בא בכלל לידי חיוב ואינו ראוי לזה כלל; שהז"ן נותן שאין מברכין, כמו שבארנו. ולכאורה היה נלענ"ד עוד לומר, כ"ל זה אינו אלא בחרש שנשא חרשת, דשניהם לאו בני חיובא נינהו, אבל פקח שנשא חרשת, כיון דמ"מ הפקח חייב בברכו', הרי יש מקום לברכה זו כאדם דעלמא, ודמי למ"ש הכנה"ג שם על דברי מוהרמ"ט הנ"ל ז"ל, ומספקא לי שמא אין הספק אלא בקטן שקדש קטנה דשניהם לאו בני מצוה נינהו, אבל קטן שקדש את הגדולה שפיר דמי לברך משום חיוב דידה, דאיהי נמי מוזהרת שלא להבעל בלי קדושין, ואדרבה אזהרת הפסוק לא תהיה קדשה מבנות ישראל בה משתעי, וכי היכי גדול שקדש את הקטנה כיון דאיהו בר מצוה, אעפ"י דאיהי לאו בת מצוה; כיון שהוא בר מצוה מברכין וכו'. ה"נ קטן שקדש את הגדולה אין חשש לברך וכו' עיי"ש בד"ק.

ומינה נלמד שאפשר לומר דוקא כששניהם

עובד שם באות יו"ד, שכתב בפשיטות בשם הג' נו"ב בחרש שנשא פקחת לקדש בלי ברכה עיי"ש בר"ק. ולי כעת צריך עיון: ויראה לי משמע ליה להכו"ע שדברי הג' ז"ל לא בודאות נאמרו כי אם על צד הספק. ראייה לזה ממה שכתב בסו"ד „וראוי לכווין נשואין אייה לנשואין רגילים ותכווין הכלה ותשמע הברכות“ עיי"ש, ולכן מאחר שהגאון ספוקי מספקא ליה לכן כתב הבית עובד, יקדש בלי ברכה כנלע"ד בכוונת הבית עובד.

סוף דבר הכל נשמע מדברי הגאון נו"ב כנ"ל ושכן הוב"ד בבית עובד; דח"ש שנשא חרשת מפשט פשיטא ליה שאין מברכין ברכת אירוסין, ובחרש שנשא פקחת מספקא ליה ולהלכה אין מברכין מספק. אבל פקח שנשא חרשת משמע מדב"ק שכן מברכין מכיוון שהוא פקח חזר הדין לסיני ודכולי עלמא חרש שנשא חרשת אין מברכין ברכת אירוסין אבל ברכת חתנים מברכין כנלע"ד וכן עשיתי מעשה בזוג החרשים אלמים הנ"ל בשאלתנו. וכמובן שהסודור נעשה ע"י ג' בי"ד. וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות, אמן!

חרשים ושניהם לאו בני חיובא הוא שאין מברכין. אבל בפקת שנשא חרשת דאיהו נמי בר חיובא נראה שכן מברכין, ודמי לגדול שנשא קטנה. ואין לומר לפי"ז גם בחרש שנשא מברכין; דדמי לקטן שנשא את הגדולה, שלפי הכנה"ג מברכין משום חיוב דידה; דיש לחלק דשאני בקטן שנשא הגדולה דאיכא תרתי לטיבותא.

א. היא בת חיובא משום לאו דלא תהיה קדשה. ב. הקטן הוא שומע הברכה ויש לצרף טעמא דידה להא. דהא סו"ס אתי לידי חיובא, וכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו. משא"כ בחרש שנשא פקחת שאין מצד עצמו שום צד חיוב בודאי שאין לברך כן היה נלע"ד לחלק לפי הכנה"ג.

אמנם ראיתי אח"כ להג' נו"ב שם בסוף התשובה הנ"ל שדעתו נוטה לברך אף בחרש שנשא פקחת, לצד שנאמר שגם הכלה היא שייכת בברכה זו.

והנה מדב"ק נראה בעליל פשוט, שבנשואין פקח לחרשת ודאי שמברכין, שהרי לדעת הגאון אפילו החרש שנשא פקחת מברכין, וא"כ כ"ש פקח שנשא חרשת ונ"פ, אלא שראיתי אח"כ להבית

חזקיה אמר: גדול השלום, שכל המצוות כתוב מהו, כי תפגע שור איבך תועה; כי תראה חמור שנאך, כי יקרא קן צפור — אם באה מצוה לידך אתה זקוק לעשותה ואם לאו אי אתה זקוק לעשותה, אבל השלום מה נאמר בו? — בקש שלום ורדפהו, בקשהו במקומך ורדפהו ממקום אחר.

(ויקרא רבה ט')